

Dr Aleksandar TODORVIĆ*
Advokat
Advokatska komora Vojvodine

Pregledni rad
Primljeno: 18. april 2023.
Prihvaćeno: 29. maj 2023.
UDK: 349.6
<https://doi.org/10.47152/rkkp.61.2.2>

ŠEST MODALITETA UTICAJA MEĐUNARODNOG PRAVA NA KRIVIČNOPRAVNU ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE

Predmet analize u radu su pitanja koja se tiču mogućih modaliteta uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine, i to bez obzira na činjenicu da li se ta zaštita pruža na međunarodnom ili pak na nacionalnom nivou. Stručno-kritička analiza literature prikupljene za obradu pitanja koja čine sadržinu rada pokazuje šest modaliteta uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine. To su: Potpuni međunarodnopravni modalitet, Opšti hibridni modalitet, Konkretizovani hibridni modalitet, Modalitet posredne intervencije u nacionalni pravni poredak, Modalitet upućivanja na međunarodno pravo i Modalitet nadnacionalnog uticaja. Svaki od šest prednje mogućih modaliteta uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine kao univerzalne ljudske vrednosti prikazan je u radu kroz analizu bitnih karakteristika svakog modaliteta ponaosob i posebnog isticanja onih njihovih specifičnosti koje su bile osnov postavljene klasifikacije modaliteta. Inače, istraživanje sprovedeno za potrebe rada zasnovano je na tri metoda (normativnom, komparativno-pravnom i istorijsko-pravnom), pri čemu je za osnov komparacije (tamo gde je to bilo prikladno) uzet pravni poredak Republike Srbije (pre svega njeno krivično zakonodavstvo).

---

* E-mail: aleksandar@aktodorovic.rs

Na kraju rada autor, između ostalog, ukazuje i na neophodnost proširenijeg istraživanja predmetne problematike. Ključni razlog neophodnosti ovakvog pristupa ovoj problematici leži, po stavu autora, u činjenici nesrazmere njene teoretske obrade i stepena njenog značaja za željeni stepen zaštite životne sredine krivičnopravnim normama kao ultima ratio sredstvom. Posmatrano u ovom kontekstu, autor, između ostalog, ukazuje na mogućnost proširenja istraživanja u vezi sa situacijama u kojima međunarodno pravo utiče na inkriminaciju čiji je neposredni predmet zaštite neka druga vrednost, a ne životna sredina, ali se krivičnom zaštitom te vrednosti posredno štiti i životna sredina. Ovaj tip uticaja, autor preliminarno označava kao „incidentni“ modalitet uticaja. Ili isti slučaj, po stavu autora, je i sa procesnim aspektom krivične zaštite životne sredine, poput međunarodne saradnje u otkrivanju i gonjenju učinilaca ili pitanja regulisanja nadležnosti kod krivičnih dela gde zagađenje ima prekogranični efekt ili je učinjeno van državne teritorije (npr. na otvorenom moru).

Ključne reči: životna sredina, međunarodnopravna zaštita, krivičnopravna zaštita, modaliteti uticaja

1. Uvod

Opšti je utisak da poslednjih decenija svedočimo hipernormizaciji zaštite životne sredine. Sve više nacionalnih, nadnacionalnih i međunarodnih akata na ovaj ili onaj način nastoji da normira pitanje zaštite i očuvanja životne sredine i odnosa čoveka prema prirodi (Joldžić, 2019). Uočena hipernormizacija zaštite životne sredine nije slučajna. Iako se kao osnovni razlog za sve veće pravno regulisanje zaštite životne sredine najčešće navodi sveprisutni problem zagađenja, ova tvrdnja ne može se prihvatiti bezrezervno jer sadrži određenu terminološku nepreciznost sa aspekta prava kao društvene nauke. Naime, problem zagađenja može biti tek povod. Ukoliko želimo odrediti uzrok nastanka norme moramo se vratiti na početno određenje pravnog odnosa kao društvenog odnosa regulisanog pravom. Posmatrano kroz relaciju pravni odnos – društveni odnos, uzrok normiranja (pa i hipernormiranja) zaštite životne sredine nalazimo u svesti građana odnosno društva da je potrebno putem prava zaštititi jednu tako važnu vrednost kao što je životna sredina (Više o svesti građana u odnosu prema životnoj sredini videti kod: Pavlović, 2022).

Ulaskom životne sredine u domen nacionalnih zakonodavstava otpočelo je odbrojavanje vremena kada će pitanja zaštite životne sredine iz domena nacionalnog prava zakoračiti u sferu međunarodnog prava. Međunarodno pravo ne samo

da nije dugo kaskalo da bi otpočelo sa regulisanjem životne sredine¹ već, čini se, nije kaskalo uopšte ni sa pratećom pojavom hipernormizacije. Prema podacima Ecolex-a², postoji približno 2000 različitih međunarodnih dokumenata koji se odnose na materiju zaštite životne sredine. Hiperprodukcija međunarodnopravnih akata koji se u celosti ili delimično odnose na zaštitu životne sredine, jasno pokazuje savremene tendencije internacionalizacije problema zaštitne životne sredine. Daleko najveći broj ovih dokumenata odnosi se na postavljanje međunarodnih standarda u oblasti različitih vrsta imisija štetnih supstanci u okolinu, monitoring i izveštavanje o stanju životne sredine i posebno na prevenciju zagađenja životne sredine. Nije, stoga, sporno da je u savremenom međunarodnom pravu životna sredina prepoznata kao posebno zaštićena vrednost. Uzrok velikog interesovanja međunarodne zajednice za regulisanje zaštite životne sredine nesumnjivo leži u činjenici da zagađenje prirode ne prestaje nailaskom na međudržavnu granicu te da se neretko javlja situacija u kojoj ekološki akcident koji se dogodio u jednoj državi prouzrokuje narušavanje životne sredine u drugoj državi/državama ili međunarodnoj teritoriji. Zato se najčešće problemi u oblasti životne sredine zbog prirode svoje geografske manifestacije smatraju problemima koji imaju prekogranični karakter (D. Todić, J. Todić, 2022).

Poslednjih decenija dvadesetog veka, međunarodna zajednica počela je sa preispitivanjem načina na koji se odnosi prema ideji zaštite životne sredine. Naime, došlo se do opravdanog zaključka da za efikasnu zaštitu životne sredine prevencija i monitoring nisu dovoljni te da je radi očuvanja životne sredine potrebno uključiti i zaštitnu funkciju krivičnog prava (Rauxloh, 2011). Okret međunarodne zajednice ka ideji krivičnopravne zaštite životne sredine ide ruku pod ruku sa savremenim tendencijama krivičnog prava i kriminologije gde se u poslednje vreme čak diskutuje i o novoj disciplini takozvane „zelene kriminologije“ (Sivadó, 2022).

Sa idejom da se na međunarodnom nivou otpočne sa „angažovanjem“ zaštitne funkcije krivičnog prava u svrhu očuvanja životne sredine postavlja se i pitanje na koji to sve način međunarodno pravo utiče ili može uticati na krivičnopravnu zaštitu životne sredine. Odnosno koji su to sve mogući modaliteti uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine u relevantnim međunarodnim pravnim aktima i nacionalnom krivičnom zakonodavstvu posmatrano uopšte.

-
- 1 Prvi pokušaj međunarodnog regulisanja zaštite životne sredine nastao je već 1900. godine kroz Londonsku konvenciju koja je imala za cilj da zaštitu afričke divljine. Mada ona nikada nije stupila na snagu, slična konvencija takođe u Londonu doneta je 33 godine kasnije.
  - 2 ECOLEX je informacioni servis u oblasti prava zaštite životne sredine. Navedeni podaci dostupni su na: https://www.ecolex.org/result/?tr_status=In+force&type=treaty

2. Modaliteti uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine

Izvršena analiza relevantnih međunarodnih pravnih akata i relevantnog nacionalnog krivičnog zakonodavstva – njihovih normi kojima se štiti životna sredina pokazuju šest mogućih modaliteta uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine. Pojedinačno posmatrano to su:

2.1. Potpuni međunarodnopravni modalitet

Jedan od prepoznatljivijih modela uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine je potpuni međunarodnopravni modalitet. Označava se kao potpuni jer kod ovog modaliteta međunarodno pravo određuje radnju izvršenja (dispoziciju) i sankciju za krivično delo protiv životne sredine i istovremeno predviđa nadležnost međunarodnog sudećeg tela za postupanje u vezi sa tako definisanim delom. Drugim rečima, svi aspekti dela kao i nadležnost od početka do kraja ostaju „u rukama međunarodnog prava“.

Primer potpunog međunarodnopravnog modaliteta krivičnopravne zaštite životne sredine pronalazimo u statutu Međunarodnog krivičnog suda (Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta)³. Prema čl. 8. st. 2 tačka b alineja 4 Statuta ovog međunarodnog suda kažnjivo je „Namerno započinjanje napada, znajući da će takav napad prouzrokovati propratna stradanja ili nanošenje povreda civilima ili nanošenje štete civilnim objektima ili da će uzrokovati velika, dugotrajna i ozbiljna oštećenja životne sredine, što bi bilo očigledno nesrazmerno u odnosu na očekivani, konkretan i neposredni vojni učinak“ (Rome Statute, 1998). Međunarodni krivični sud je nadležan za vođenje postupka u slučaju izvršenja krivičnog dela a sankcija za isto je propisana čl. 77. Statuta Međunarodnog krivičnog suda. Dakle ključna osobenost ovog modela krivičnopravne zaštite životne sredine jeste njen potpun međunarodnopravni karakter. Biće krivičnog dela je konkretizovano međunarodnim pravnom aktom (statutom Međunarodnog krivičnog suda) i jednako tako nadležnost za vođenje krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije takođe je stavljena u okvire međunarodne institucije (Međunarodnog krivičnog suda).

Posmatrano sa aspekta međunarodnih pravnih akata kao celine, ovaj modalitet krivičnopravne zaštite životne sredine iscrpljuje se u gore navedenom primeru iz statuta Međunarodnog krivičnog suda. Druge, slične primere autor nije pronašao. Istina postoje pokušaji da se u statut Međunarodnog krivičnog suda

---

3 „Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 5/2001

uvedu i druga dela u vezi sa zaštitom životne sredine, od kojih se najčešće u poslednje vreme navodi ideja inkriminacije ekocida kroz sistem Rimskog statuta (Doran i dr., 2021).

2.2. Opšti hibridni modalitet

Opšti hibridni modalitet uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine srećemo kod Konvencije Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (Convention on the Protection of the Environment Through Criminal Law)⁴. Specifični elementi ovog modaliteta ogledaju se u tome da se međunarodnim multilateralnim ugovorom države potpisnice obavezuju da u svoja nacionalna zakonodavstva uvedu krivična dela u oblasti zaštite životne sredine pri čemu se svi bitni elementi tih krivičnih dela definišu multilateralnim ugovorom (Više o legislativnim obavezama država potpisnica videti kod: Collantes, 2001). Drugi specifikum ovog modaliteta je da su po sredi krivična dela zagađenja životne sredine čija je radnja izvršenja „otvorena“ odnosno „opšta“ i ogleda se u kažnjivosti akata koji dovode do zagađenja životne sredine npr. ispuštanjem, imisijom ili uvođenjem štetnih supstanci u životnu sredinu.

Opštini se označava jer predviđa opšte radnje podobne da dovedu do zagađenja ili ugrožavanja životne sredine. Hibridnim ga možemo nazvati jer međunarodno pravo samo delimično propisuje elemente norme krivičnog dela dok je nacionalnom pravu ostavljeno da konkretizuje i dopuni krivičnu normu. Naime, međunarodni ugovor propisuje minimum bitnih elemenata radnje izvršenja (i posledice kod posledičnih krivičnih dela) dakle minimum dispozicije i hipotezu sankcije tako što se u konvenciji navodi da će države krivično kazniti određeno ponašanje, dok se samo propisivanje sankcija ostavlja državama. Takođe ovde treba napomenuti da u skladu sa pravilima tumačenja međunarodnih ugovora preuzete obaveze iz konvencije predstavljaju minimum inkriminacije koji država treba da ima u svom zakonodavstvu kako bi ispunila svoju međunarodnu ugovornu obavezu, a to svakako ne sprečava državu da prilikom normiranja krivičnih dela iz konvencije u svoj nacionalni pravni poredak uvede širi krug inkriminisanih radnji od onih koje konvencija predviđa.

Dakle za razliku od prvonavedenog *Potpunog međunarodnopravnog modaliteta*, ovde imamo kombinaciju međunarodnopravnih i nacionalnih elemenata krivičnopravne zaštite životne sredine, s tim da su međunarodnopravni elementi osnov za konkretizaciju krivičnopravnih normi – krivičnopravne norme u

---

4 European Treaty Series – No. 172.

nacionalnom krivičnom zakonodavstvu. Uz ovo, vođenje krivičnih postupaka u slučaju izvršenja dela ovog karaktera ostaje u nadležnosti odgovarajućih nacionalnih pravosudnih institucija.

Slično kao i kod potpunog međunarodnopravnog modaliteta, i ovaj se modalitet zasniva samo na jednom primeru iz međunarodnog prava, pomenutoj Konvenciji Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine. No za razliku od potpunog međunarodnopravnog modaliteta koji spada u domen važećeg, pozitivnog prava za opšti hibridni modalitet, tako nešto još uvek ne možemo reći jer predočena konvencija Saveta Evrope još nije stupila na snagu. U tom smislu u ovom radu prepoznajemo ovaj modalitet kao teorijski sa naznakom da ima potencijal da postane pozitivnopravni. Ovo je ujedno i najveća enigma izloženog modaliteta. Naime, i letimičnim pogledom na bitne elemente većine radnji koje konvencija nastoji da inkriminiše može se uvideti da su zabranjena ponašanja iz te konvencije u dvadeset i prvom veku praktično postala *mala in se* i da čak i prosečan građanin bez pravnog obrazovanja ima svest o zabranjenosti postupanja koje dovodi do teškog narušavanja ili ugrožavanja životne sredine. Šta više, neke od radnji iz konvencije poput imisije štetnih supstanci koje za posledicu imaju smrt jednog ili više lica od ranije su inkriminisana u gotovo svim evropskim zakonodavstvima, i to ne samo u okviru krivičnih dela protiv životne sredine već i u okviru „starije generacije“ krivičnih dela, takozvanih krivičnih dela protiv opšte sigurnosti.

Čini se, stoga, da razlozi za nedovoljan broj ratifikacija ove konvencije nisu toliko pravni, pa ni društveni (u širem smislu postojanja svesti društva da takva ponašanja treba inkriminisati) koliko politički. Poslednje navedeno, lični je utisak autora koji nije činjenično proveravan za potrebe ovog istraživanja, ali bi bilo interesantno u bliskoj budućnosti podrobnije ispitati koji su to motivi rukovodili države u svom pasivnom držanju u pogledu pristupanja ovoj konvenciji.

2.3. Konkretizovani hibridni modalitet

Konkretizovani hibridni modalitet se od prethodnog razlikuje u nivou konkretizacije obaveze države potpisnice da izvrši određenu inkriminaciju. Naime, u pojedinim multilateralim ugovorima (konvencijama) koji propisuju određena pravila postupanja u odnosu prema životnoj sredini mogu se pronaći odredbe da će države predvideti kao krivično delo nepostupanje po odredbama tih ugovora (kada su u pitanju omisivna krivična dela) to jest, postupanje suprotno odredbama takvih ugovora (kod komisivnih krivičnih dela).

U pitanju su dakle krnja blanketna dela koja sadrže upućujuću dispoziciju i hipotezu sankcije, pri čemu se dispozicija ogleda u postupanju suprotno pravilima

konvencije za šta se na nacionalnom nivou ima propisati kazna (hipoteza sankcije) pri čemu na državama potpisnicima ostaje da ova krivična dela uvedu u svoj nacionalni pravni poredak i odrede vrstu i raspon kazne.

Specifikum inkriminiranih radnji iz ovog modaliteta jeste stepen njihove konkretizacije u odnosu na opšti hibridni model. Kod opšteg hibridnog modela radnje se propisuju na opšti način (imisija, zagađenje itd.), a neretko i egzemplarno sa otvorenom mogućnošću da radnja izvršenja bude bilo koja radnja podobna da dovede do ugrožavanja ili oštećenja životne sredine. Kod konkretizovanog hibridnog modaliteta, inkriminisana radnja je vrlo usko postavljena jer to nije svaka radnja koja dovodi do ugrožavanja ili posledice već radnja koja je suprotna pravilima konvencije, pri čemu su sama pravila iz konvencije vrlo konkretno postavljena.

Kao dobar primer ovog modela javlja se uticaj koji su dve različite međunarodne konvencije imale na krivično delo Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija iz člana 266 Krivičnog zakonika Republike Srbije. Osnovnim oblikom ovog dela predviđeno je da će se kazniti onaj ko protivno propisima unese u Srbiju radioaktivne ili druge opasne materije ili opasne otpatke, ili ko prevozi, prerađuje, odlaže, sakuplja ili skladišti takve materije ili otpatke.

Inicijalno, deo radnje izvršenja ovog krivičnog dela inkriminisan je izmenama Osnovnog krivičnog zakona SFRJ iz 1990. godine (Zakon o izmenama i dopunama Osnovnog krivičnog zakona SFRJ)⁵ koje su usledile nakon ratifikacije Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (Zakon o ratifikaciji konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala)⁶. Ovom konvencijom države potpisnice, među kojima je bila i SFRJ, obavezale su se da će određena ponašanja odrediti kao kažnjiva (konvencija ne koristi termin krivično delo već kažnjivo delo). Između ostalog, članom 7 stav 1 Konvencije predviđeno je da će države kao kažnjivo uvesti delo koje se sastoji u radnji neovlašćenog pribavljanja, držanja ili odlaganja nuklearnog materijala. Svoju obavezu iz konvencije Jugoslavija je ispunila uvođenjem krivičnog dela *neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijalima* upravo izmenama OKZ SFRJ iz 1990. godine. Istim izmenama, Jugoslavija je otišla i korak dalje pa je kao posebno predviđeno i krivično delo *unošenje opasnih materija u SFRJ* kojim je zaprećeno da će se kazniti onaj ko protivno propisima unese u SFRJ za život ili zdravlje ljudi štetne radioaktivne ili druge opasne materije ili otpatke.

---

5 „Sl. list. SFRJ“, br. 38/90, članovi 88 i 89.

6 Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala zaključena u Beču 1979. godine a koju je SFRJ ratifikovala 1985. godine „Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 9/85.

Posmatrajući zajedno krug inkriminiranih radnji u oba ova krivična dela, uočavamo da su kažnjive radnje ograničene na: neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijalima i unošenje u SFRJ radioaktivnih ili drugih, za život i zdravlje ljudi, opasnih materijala ili otpadaka. Što je i dalje znatno uže od kruga radnji koje su kažnjive prema sada važećem članu 266 KZ RS. Prema pozitivnopravnom rešenju krug inkriminacije je značajno proširen, pa je sad kažnjivo ne samo unošenje opasnih materijala već i svako raspolaganje opasnim materijalima suprotno propisima (prevoz, pribavljanje, sakupljanje, odlaganje, skladištenje) pri čemu je i određivanje termina „opasnih materijala“ izmenjeno, na način da se sada opasnim materijalom ne smatra samo onaj materijal koji je opasan po život i zdravlje ljudi već svaki opasni materijal u skladu sa zakonskim propisima koji uređuju oblast tokova otpada, štetnih i kontrolisanih materija.

Do proširenja skupa inkriminiranih radnji došlo je pod uticajem jedne druge konvencije. U pitanju je Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju (Zakon o ratifikaciji Bazelske konvencije o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju)⁷, Bazelskom konvencijom određeno je da:

„3. Strane ugovornice smatraju da je nelegalni promet opasnim otpadom ili drugim otpadom krivično delo.

4. Svaka ugovorna strana će preduzeti odgovarajuće pravne, administrativne i druge mere za sprovođenje odredaba ove konvencije, uključujući mere za sprečavanje i kažnjavanje ponašanja koje je u suprotnosti sa Konvencijom.“

Sledom izvršenja međunarodne obaveze da inkriminiše i ona ponašanja u vezi sa opasnim otpadom koja Bazelska konvencija zabranjuje, Republika Srbija je krivičnim zakonikom iz 2005. godine proširila krug inkriminiranih radnji kako je to prethodno već istaknuto u ovom radu.

Dve navedene konvencije i njihova „inkorporacija“ u domaće pravo odličan su pokazatelj nivoa konkretizacije koji ovaj model razlikuje od prethodnog.

2.4. Modalitet posrednog uticaja

Najveći broj država u svom krivičnopravnom sistemu poznaje krivična dela protiv životne sredine koje nacionalni zakonodavac određuje na opšti način koristeći se tehnikom blanketnih odredbi. Primer takvog postupanja nalazimo i u Republici Srbiji kod krivičnog dela zagađenja životne sredine iz člana 260 Krivičnog

---

7 „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 2/99.

zakonika koje predviđa da će se kazniti onaj ko „kršeći propise o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine zagadi vazduh, vodu ili zemljište u većoj meri ili na širem prostoru...“ (Krivični zakonik Republike Srbije)⁸ (Više kod: Alimpić, 2022). Slične primere možemo naći u zemljama okruženja: Crnoj Gori (v. Đurišić, 2022), Bosni i Hercegovini (v. Govedarica, 2022), Hrvatskoj (v. Vuletić, 2022) i Mađarskoj (v. Vári, Csaba, 2022).

Blanketni karakter opštih krivičnih dela protiv životne sredine znači da ona ne sadrže potpunu, već krnju dispoziciju koja se može upotpuniti tek preuzimanjem ostatka dispozicije iz nekog drugog propisa. Neretko se u tim „drugim propisima“ nalaze norme koje su u nacionalni pravni poredak došle iz međunarodnog prava. Uzmimo za primer Stokholmsku konvenciju o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama (Zakon o potvrđivanju Stokholmske konvenciju o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama)⁹. Ovom konvencijom države potpisnice preuzele su na sebe obavezu da zabrane proizvodnju i korišćenje određenih supstanci popisanih u Aneksu A uz konvenciju. Radi ispunjavanja te međunarodne obaveze države potpisnice, među kojima je i Srbija, će u okviru svojih nacionalnih zakonodavstava doneti propise kojima zabranjuju proizvodnju i upotrebu supstanci iz Aneksa A Stokholmske konvencije. Takva zabrana sada postaje nacionalna norma – propis o zaštiti životne sredine, a povredom tog propisa aktivira se krivična odgovornost po osnovu blanketnog krivičnog dela.

Na primeru Republike Srbije to izgleda ovako: Republika Srbija ratifikovala je Stokholmsku konvenciju 2009. godine. Radi ispunjenja svojih međunarodnih obaveza da zabrani proizvodnju i korišćenje supstanci iz Aneksa A konvencije, Srbija je u Pravilnik o ograničenjima i zabranama proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija¹⁰ unela zabranu korišćenja i proizvodnje supstanci iz Aneksa A. Ovaj pravilnik predstavlja propis o zaštiti životne sredine u smislu člana 260 KZ-a pa kršenje zabrane proizvodnje i korišćenja supstanci iz Aneksa A (posredstvom pravilnika i člana 260 KZ-a) sada predstavlja krivično delo. Naravno, pod uslovom da je takvim kršenjem propisa došlo do kvalifikovane posledice u vidu zagađenja u većoj meri ili na širem prostoru.

Ono što je karakteristično za ovaj modalitet uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine upravo jeste njegova posrednost (otud i ime). Naime, a kako vidimo iz gornjeg primera, kod ovog modaliteta država na osnovu konvencije kojoj je pristupila nema obavezu inkriminisanja određenog

---

8 „Sl. Glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

9 „Sl. Glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/09.

10 „Sl. Glasnik RS“, br. 90/2013.

ponašanja. Štaviše, sam cilj konvencije nije da se neko ponašanje inkriminiše. Čak ni da se posredno inkriminiše. Konvencija se tiče zabrane proizvodnje tačno određenih supstanci i moguće je da država svoju obavezu zabrane izvrši i bez bilo kakve posebne inkriminacije. U tom smislu i sam zakonodavac ne vrši posebnu inkriminaciju (ne predviđa posebno krivično delo zabrane proizvodnje supstanci iz Aneksa A) ali samom činjenicom da je zabranio proizvodnju i korišćenje neke supstance zakonodavac širi krug potencijalnih ponašanja koja mogu biti podvedena pod blanketnu krivičnu normu.

I za opšti i za konkretizovani hibridni modalitet uticaja karakteristično je to što države pristupanjem određenoj konvenciji preuzimaju na sebe obavezu da u svoje nacionalno zakonodavstvo uvedu zakonske odredbe kojima se određeno ponašanje (više ili manje konkretizovano) inkriminiše. Osnovni cilj ili jedan od ciljeva takvih konvencija je upravo da se države obavežu na inkriminaciju određenog ponašanja.

Kod modaliteta posrednog uticaja situacija je bitno drugačija. Naime, ovaj modalitet uticaja ne zasniva se na obavezi države da neko ponašanje inkriminiše, već na nekoj drugoj obavezi države (npr. da zabrani neku supstancu) i cilj obaveze nije krivičnopravnog karaktera. Ali okolnost da je neki standard zaštite životne sredine uveden u nacionalno zakonodavstvo usled izvršenja obaveza iz neke međunarodne konvencije proširuje dispozicije već postojeće blanketne inkriminacije u nacionalnom pravnom poretku.

2.5. Modalitet upućivanja na međunarodno pravo

Za razliku od svih prethodnih modaliteta u kojima je međunarodna obaveza ta koja proizvodi neku vrstu krivičnopravne posledice u nacionalnim pravnim sistemima, kod ovog modaliteta imamo obrnutu situaciju. Ovde nacionalni pravni sistem sam upućuje na međunarodnu normu.

Nije retkost, štaviše redovna je pojava u krivičnim zakonicima država koje se svrstavaju u kontinentalne pravne sisteme naići na krivična dela koja upućuju na međunarodnopravnu normu. Najčešće se ovakvo upućivanje sreće u vezi sa krivičnim delima protiv čovečnosti, što je i prirodno jer su ta dela i uvedena u nacionalne pravne poretke upravo pod uticajem međunarodnog prava. Tako se često nailazi na krivična dela koja sadrže hipotezu dispozicije koja glasi: „Ko kršeći pravila međunarodnog prava...“.

Retkost, pak, jeste kada se upućivanje na međunarodnu normu vrši u pogledu krivičnih dela koja za objekat zaštite imaju životnu sredinu. Retkost je tolika, da autor u dosadašnjem toku istraživanja izuzev krivičnog zakonika Republike

Srbije nije našao druge primere. U pitanju je jedan od oblika krivičnog dela Uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra koje je propisano članom 265 stav 3 Krivičnog zakonika. Ovo krivično delo čini onaj ko: „protivno propisima izveze ili iznese u inostranstvo strogo zaštićenu, odnosno zaštićenu vrstu biljaka ili životinja ili uveze ili unese u Srbiju stranu vrstu biljaka ili životinja *zaštićenu međunarodnim ugovorima i dokumentima*.“

Mada normativno tehnički postavljeno kao jedno delo, delo iz stava 3 člana 265. KZ-a u sebi suštinski sadrži dva odvojena i samostalna dela. Prvo je protivpravno iznošenje ili izvoz biljnih i životinjskih vrsta koje su zaštićene domaćim propisima. Drugo je uvoz ili unošenje u Srbiju biljnih i životinjski vrsta koje su *zaštićene međunarodnim ugovorima i dokumentima*. Ovakvo krivičnopravno rešenje je jednako problematično koliko i „egzotično“. *Prima facie*, čini se da ovako postavljeno krivično delo koje se odnosi na uvoz/unošenje biljnih i životinjski vrsta koje su zaštićene međunarodnim ugovorima i dokumentima zbog neodredive dispozicije ne zadovoljava osnovno načelo krivičnog prava *Lex certa*. Naime, naš zakonodavac ne određuje šta je to međunarodni dokument, niti izraz međunarodni ugovor ograničava na one međunarodne ugovore koje je Srbija ratifikovala. To praktično znači da bi krivično delo moglo postojati i kod unošenja/uvoza bilo koje vrste koja je zaštićena nekim međunarodnim ugovorom (ili dokumentom, ma šta to značilo) čak i ako se zaštita pruža nekim međunarodnim ugovorom čiji Srbija nije potpisnik. Ovde leži i koren tvrdnje o „egzotičnosti“ opisanog krivičnog rešenja. Po svemu sudeći zakonodavac se rukovodio plemenitom idejom da u objekat zaštite unese sve vrste koje su bilo kojim međunarodnim ugovorom zaštićene. Plemenita intencija zakonodavca kao i način na koji je ostvarena propisivanjem ovog dela nije bez smisla i opravdanja. Naime, broj zaštićenih vrsta posredstvom međunarodnih konvencija izuzetno je veliki. Srbija nema interes (a nekada ni mogućnost) da pristupi svim takvim konvencijama: neke se od njih odnose na daleke endemske vrste sa kojima naš pravni poredak vrlo verovatno nikada neće doći u kontakt ili su po sredi konvencije koje nisu otvorene za pristup svim zainteresovanim državama već samo određenim. Kod takvih situacija, a imajući u vidu veliki broj zaštićenih vrsti međunarodnim ugovorima, za Srbiju bi predstavljalo nesrazmerno veliki trošak da unilateralno, svojim unutrašnjim aktima, vrši popisivanje tako zaštićenih vrsta i da potom uredno ažurira i prati te spiskove. Sa druge strane Srbija shvata da postoji opravdani i legitimni interes drugih država da zaštite vrste koje su nama daleke, a tim državama od velikog značaja i odlučuje se na jedan zaista neobičan korak da blanko pruži zaštitu svim tim vrstama uvažavajući interese svih država koje su se opredelile da tim vrstama pruže neki vid međunarodne zaštite. Prava je šteta što ovako plemenita i neobična intencija zakonodavca na

način kako je nomotehnički izvedena ne ispunjava načelo *Lex certa* pa više predstavlja lepu želju nego ostvarivu krivičnu normu.

2.6. Modalitet nadnacionalnog uticaja

Poslednji identifikovani modalitet, tiče se sve češćeg uticaja koje nadnacionalno odnosno supranacionalno pravo ostvaruje u oblasti zaštite životne sredine. Evropska Unija poslednjih decenija aktivno koristi svoja ovlašćenja iz osnivačkih ugovora, ne bi li brojnim aktima regulisala pitanje zaštite životne sredine (više o različitim načinima zaštite životne sredine videti kod: Biesbroek, Swart, 2019.). U tom smislu nije izostalo ni nastojanje Evropske Unije da u svrhu zaštite životne sredine angažuje i krivično pravo kao *ultima ratio*.

Unija je ovo učinila donošenjem Direktive broj 2008/99 EC o zaštiti životne sredine kroz krivično pravo (Directive 2008/99/EC of the European Parliament)¹¹. Ovom direktivom predviđena je obaveza državama članicama da u svojim nacionalnim zakonodavstvima predvide kao kažnjiva pojedina dela koja dovode do zagađenja životne sredine ili pak do opasnosti od zagađenja životne sredine. Direktiva predviđa devet takvih dela u tačkama a do i člana 3 Direktive. Takođe, direktivom je propisana i obaveza država da svojim zakonodavstvima predvide kažnjivost podstrekivanja i pomaganja kod takvih krivičnih dela. Na kraju, i ne najmanje važno, države su obavezane da predvide odgovornost pravnih lica i odgovornih lica u pravnim lica za krivična dela koja definiše direktiva u članu 3. Kako je u pitanju direktiva, kao specifičan akt u okviru pravnog sistema EU, ona se ne primenjuje direktno, već države imaju obavezu da je implementiraju u svoje nacionalno zakonodavstvo donošenjem domaćih propisa kojima će se pravila direktive preciznije razraditi na nacionalnom nivou. Pri čemu države imaju mogućnost da prilikom inkorporacije direktive u svoje nacionalne pravne poretke prošire inkriminacije iz same direktive, jer direktiva predstavlja samo minimum uslova koje država mora zadovoljiti.

Posmatrajući način na koji je pomenutom direktivom regulisano pitanje krivičnopravne zaštite životne sredine, na prvi pogled može delovati da je modalitet uticaja direktive identičan opštem hibridnom modelu uticaja. Ipak, to nije slučaj. Mada nomotehnički veoma slični, ovi modaliteti se razlikuju po samoj prirodi načina na koji ostvaruju svoj uticaj. Kod opšteg hibridnog modela države na sebe preuzimaju određenu ugovornu obavezu inkriminacije, takvoj obavezi pristupaju dobrovoljno i sa znanjem koje obaveze i u kom obimu preuzimaju.

---

11 Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law

U odnosu na neke od tih obaveza, države mogu staviti rezerve. U krajnjoj liniji države mogu istupiti iz konvencije.

Kod nadnacionalnog uticaja situacija je znatno drugačija, države su već ranije pristupile nadnacionalnom pravnom poretku i sada nadležni organi nadnacionalne organizacije na osnovu svojih ovlašćenja koja imaju osnivačkim ugovorom donose propise koje države moraju poštovati. Država ne može da donese slobodnu odluku o tome da li će „ratifikovati“ direktivu. Drugim rečima, država je ranijim aktom (pristupanjem osnivačkom ugovoru) ovlastila nadnacionalnu organizaciju i stavila toj organizaciji u nadležnost pravo da na nacionalna krivična zakonodavstva država članica utiče vrlo direktno, pripisujući obaveze inkriminacije koje države moraju inkorporirati.

3. Zaključna razmatranja i predlozi

U stručno-kritičkoj analizi predmetne problematike autor je identifikovao šest različitih modela uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine. To su: Potpuni međunarodnopravni modalitet, Opšti hibridni modalitet, Konkretizovani hibridni modalitet, Modalitet posredne intervencije u nacionalni pravni poredak, Modalitet upućivanja na međunarodno pravo i Modalitet nadnacionalnog uticaja.

Prednje navedeni modaliteti mogu se dalje grupisati najpre prema svom izvoru. Najveću grupu čine modaliteti koji izviru iz normi međunarodnog prava u klasičnom smislu gde spadaju Potpuni međunarodnopravni modalitet, Opšti hibridni modalitet, Konkretizovani hibridni modalitet i Modalitet posredne intervencije u nacionalni pravni poredak. Ovi modeli izviru iz „klasičnog“ međunarodnog prava i svoj uticaj na nacionalno krivično pravo ostvaruju uobičajenim putem delovanja međunarodnih normi na nacionalne pravne poretke. I to tako što država pristupa određenim međunarodnim konvencijama koje za nju stvaraju međunarodnu obavezu. Izvršenjem svojih obaveza iz međunarodne konvencije država u svoj pravni poredak direktno (u slučaju statuta Međunarodnog krivičnog suda) ili indirektno (u svim drugim modalitetima uticaja) unosi određena krivična dela usmerena na krivičnopravnu zaštitu u svoj nacionalni pravni poredak, ili pak inkorporacijom kakvog međunarodnog standarda proširuje krug inkriminacije kod već postojećih dela (kako je to slučaj sa posrednim modalitetom uticaja). Potom sledi modalitet nadnacionalnog uticaja koji čini grupu za sebe jer za razliku od klasičnog međunarodnopravnog uticaja kod ovog modaliteta država ne pristupa kakvoj konvenciji dobrovoljno preuzimajući obavezu inkriminacije, već ta obaveza sledi državi na osnovu osnivačkog ugovora nadnacionalne organizacije koja je tim

ugovorom izričito nadležna da državama članicama nametne obavezu inkriminacije. Na kraju, i što je posebno interesantno, samo nacionalno zakonodavstvo može biti primarni izvor uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine i to tako što nacionalni zakon sam upućuje na međunarodno pravo kao sekundarni izvor koji se ima koristiti prilikom određivanja kruga inkriminiranih radnji (kako smo to istaknuto u slučaju modela upućivanja na međunarodno pravo).

Uz prednje izneseno, identifikovane modalitete uticaja možemo grupisati i prema njihovoj usmerenosti, to jest prema cilju koji se međunarodnom normom želi postići u odnosu na inkriminaciju nekog ponašanja koje napada životnu sredinu kao objekat zaštite krivičnog prava. U tom smislu pobrojane modalitete možemo podeliti u grupu sa neposrednim krivičnopravnim uticajem, gde spadaju svi modaliteti osim posrednog. Njihova je bitna karakteristika ta da je međunarodni uticaj direktno usmeren na inkriminaciju nekog ponašanja. Za razliku od ovih modaliteta, kod posrednog modaliteta situacija je bitno drugačija, jer kod modaliteta posrednog uticaja ne nalazimo usmerenost međunarodne norme na inkriminaciju nekog ponašanja, već se do inkriminacije dolazi posrednim putem, tako što država usvajanjem nekog međunarodnog standarda (koji nije usmeren na kažnjavanje) supsidijarnim zakonodavstvom proširuje krug inkriminiranih radnji zbog blanketnog karaktera pojedinih nacionalnih krivičnih dela u oblasti zaštite životne sredine.

Veliki broj modela uticaja međunarodnog prava (kojih je za sada identifikovano šest, premda lista nije konačna) omogućava još jedan interesantan zaključak. A to je da životna sredina predstavlja objekat krivičnopravne zaštite sa najvećim uticajem međunarodnog prava na nacionalna zakonodavstva nakon grupe krivičnih dela kojima se štite čovečnost i osnovne vrednosti humanitarnog prava.¹²

Kako je naznačeno na samom početku radu, lista modaliteta uticaja međunarodnog prava na krivičnopravnu zaštitu životne sredine nije nužno konačna. U tom smislu potrebno je u toku daljnjeg istraživanja podrobnijom analizom međunarodnih akata utvrditi postoje li još neki modaliteti uticaja međunarodnog prava na inkriminacije čiji je predmet zaštita životne sredine. Posmatrano u ovom kontekstu posebno je potrebno razmotriti da li bi bilo celishodno proširiti istraživanje na modalitete inkriminacije koji posredno mogu biti od uticaja na zaštitu životne sredine iako njihov primarni zaštitni objekat nije životna sredina. Pri čemu bi se takav modalitet mogao označiti kao „incidentni modalitet“. Isto pitanje, proširenja istraživanja, javlja se u pogledu uticaja međunarodnog prava u delu procesnih aspekata krivičnopravne zaštite životne sredine, poput međunarodne

---

12 U slučaju Republike Srbije to su krivična dela iz glave 34 koja nosi naziv Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Ova grupa krivičnih dela u svemu je određena pravilima međunarodnog prava, a najveći broj dela iz te grupe i počinje hipotezom dispozicije koja glasi „ko kršeći pravila međunarodnog prava“.

saradnje u otkrivanju i gonjenju učinilaca ili pitanja regulisanja nadležnosti kod krivičnih dela gde zagađenje ima prekogranični efekt ili je učinjeno van državne teritorije (npr. na otvorenom moru) (Bugarski, 2017). Obzirom na izneto, cilj rada je i pozivanje drugih da se uključe u rad na ovoj problematici i da svojim predlozima i drugim vidovima saradnje daju svoj doprinos sagledavanja ove nadasve aktuelne materije univerzalnog karaktera.

Literatura

- Alimpić, M. (2022) Krivična dela protiv životne sredine, krivično zakonodavstvo Srbije i međunarodni pravni standardi – usaglašenost ili ne, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(4), 1311-327. <https://doi.org/10.5937/gakv94-41055>
- Biesbroek, R. and Swart, R. (2019) Adaptation policy at supranational level? Evidence from the European Union. In: Keskitalo, E. and Preston, B. (ed.) *Research handbook on climate change adaptation policy* (pp. 194–211). Edward Elgar Publishing.
- Bugarski, T. (2017) Zajednički istražni timovi kao instrument prekogranične saradnje u krivičnim stvarima, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 55 (2–3), 461–482.
- Collantes, J. L. (2001) The Convention on the protection of the environment through criminal law: legislative obligations for the states. *Revista Medio Ambiente y Derecho*, (6).
- Doran, P. F., Killean, R., McDermott, M. C., McErlean, K., Millar, L., & Rodgers, S. (2021) Criminalising ‘Ecocide’ at the International Criminal Court. *Available at SSRN 3827803*.
- Đurišić, J. (2022) Krivičnopravni instrumenti zaštite životne sredine – Norma i praksa Crne Gore, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(4), 1093–1109. <https://doi.org/10.5937/gakv94-41381>
- Govedarica, M. (2022) Krivičnopravni instrumenti adekvatnosti zaštite životne sredine – Norma i praksa Republike Srpske, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(4), 1052–1072. <https://doi.org/10.5937/gakv94-41428>
- Joldžić, V. (2019) Legal Protection of Values, Rights and Obligations Established by the Ecology (Environmental) Law, with Special Emphasis on Misdemeanor Norms, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 57(2), 43–56.
- Vári, V. i Csaba, Z. (2022) Zaštita divljih životinja i biljaka u međunarodnom i mađarskom pravu. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(3), 712–766. <https://doi.org/10.5937/gakv94-40708>

- Vuletić, I. (2022) Životna sredina i kaznenopravni instrumenti zaštite – norma i praksa Republike Hrvatske. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(3), 687–711. <https://doi.org/10.5937/gakv94-40707>
- Pavlović, Z. (2022) Svest građana o značaju zaštite životne sredine i prevencija krivičnih dela protiv životne sredine, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94 (4), str. 1212–1226. <https://doi.org/10.5937/gakv94-41382>
- Rauxloh, R. (2011) The role of international criminal law in environmental protection. In *Natural Resource Investment and Africa's Development*. Edward Elgar Publishing.
- Sivadó, M. (2022) Zelena kriminologija. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94(3), 824–856. <https://doi.org/10.5937/gakv94-41053>
- Todić, D. i Todić, J. (2022) Prekogranični problemi i saradnja u oblasti životne sredine u propisima Hrvatske, Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 94 (4), str. 1128–1151. <https://doi.org/10.5937/gakv94-38993>

Međunarodne konvencije i nacionalni pravni akti

- Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, Basel, 21 March 1989.
- Convention on the Protection of the Environment Through Criminal Law, European Treaty Series – No. 172.
- Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law
- Zakon o ratifikaciji konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 9/85.
- Krivični zakonik Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Pravilnik o ograničenjima i zabranama proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija, Sl. glasnik RS, br. 90/2013.
- Rome Statute of the International Criminal Court, Rome, 17 July 1998.
- Zakon o izmenama i dopunama Osnovnog krivičnog zakona SFRJ, Sl. list SFRJ, br. 38/90.
- Zakon o potvrđivanju Stokholmske konvenciju o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama, Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 42/2009.
- Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, Sl. list SRJ Međunarodni ugovori, br. 5/2001.
- Zakon o ratifikaciji Bazelske konvencije o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju, Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 2/99.

Aleksandar TODORVIĆ, PhD
Lawyer
Vojvodina Bar Association

SIX MODALITIES OF THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL LAW ON THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW

The subject of analysis in this paper are issues concerning the possible modalities of the influence of international law on the protection of the environment through criminal law, regardless of whether such protection is provided at the international or national level. The expert-critical analysis of the literature collected for the purpose of addressing the issues that constitute the content of this paper shows six modalities of the influence of international law on the protection of the environment through criminal law. These are: Complete international legal modality, General hybrid modality, Specific hybrid modality, Modality of indirect intervention in the national legal order, Modality of reference to international law, and Modality of supranational influence. Each of the six possible modalities of the influence of international law on the protection of the environment through criminal law, as a universal human value, is presented in the paper through the analysis of their essential characteristics, individually and with special emphasis on their specific characteristics that formed the basis of the classification of the modalities. Moreover, the research conducted for the purposes of this paper is based on three methods (normative, comparative, and historical), where the legal system of the Republic of Serbia (primarily its criminal legislation) was used as the basis of comparison, where appropriate.

At the end of the paper, the author, among other things, points out the necessity of expanding research on the subject matter. The key reason for the necessity of such an approach to this issue lies, according to the author, in the fact that there is a disproportion between its theoretical treatment and the degree of its importance for the desired level of protection of the environment through criminal law as an ultima ratio means. Viewed in this context, the author, among other things, points out the possibility of expanding research on situations where international law affects the immediate legal protection another good, not the environment, but the protection of that other good through criminal law protects the environment as well. The author preliminarily designates this type

of influence as an “incidental” modality of influence. According to the author, the same applies to the procedural aspect of the protection of the environment through criminal law, such as international cooperation in the detection and prosecution of perpetrators or issues related to jurisdiction in criminal offenses where pollution has a cross-border effect or is committed outside state territory (e.g. on the open sea).

Keywords: *environment, protection through international law, protection through criminal law, modalities of influence*